

POPIS SLAVONSKIH ŽUPA I ŠKOLA PEČUŠKE BISKUPIJE GODINE 1766.

Stjepan Sršan

U biskupijskom arhivu u Pečuhu čuva se spis pod naslovom "Conscriptio districtus Sclavonicalis Quinque-Ecclesiensis anni 1766". Spis je lijepo ispisan latinskim jezikom na deset požutjelih listova formata A4, signiran br. 128/1776.¹ Budući da nam taj spis daje osnovne podatke o župama i mjestima u istočnoj Hrvatskoj koje su do kraja 18. stoljeća bile pod pečuškom biskupijom i jer prikazuje tadašnje stanje župa i škola, zaslužuje da se objavi kao građa.

Pečušku je biskupiju godine 1009. osnovao ugarski kralj sv. Stjepan, kako se navodi u šematizmima same biskupije.² Njezine granice na jugu nisu bile stalne, no dosta vremena dopirale su do obale Save, dok je istočna granica bila rijeka Dunav, a na zapadu je u pojedinim vremenima dopirala čak do rijeke Orljave. Zbog svojih granica pečuška je biskupija do početka 18. stoljeća vodila više rasprava s bosanskom, zagrebačkom, srijemskom i kaločkom biskupijom. U 14. stoljeću stabilizirale su se njezine granice na području županija Tolne, Baranje, Požege i Vukovo, odnosno, kada su godine 1745. uspostavljene Virovitička, Požeška i Srijemska županija, i na području Srijemske te dijelu Virovitičke županije.

Za vrijeme osmanlijske vlasti pečuška rezidencija kao i kaptol su iselili iz Pečuha te su bili izvan granica svoje biskupije. Za to je vrijeme zagrebačka biskupija djelovala na području Požeške županije, dok su iz Bosne, u prvom redu tamo gdje su se naselili Hrvati sve do Budima, djelovali franjevci iz provincije Bosne Srebrne, odnosno kasnije provincije sv. Ivana Kapistranskoga.³

¹ Pečuh, Biskupijski arhiv, br. E/128/1766. g.

² Šematizam pečuške biskupije iz god. 1855.

³ Franjevačka provincija Bosna Srebrna protezala se do godine 1736. od Jadranskog mora sve do Budima, a tada je osnovana posebna provincija sv. Ka-

Nakon odlaska osmanlijske vlasti potkraj 17. stoljeća opet se bude rasprava oko granica biskupije. Te je rasprave car Karlo VI. godine 1720. riješio tako da je požeški kraj pripao zagrebačkoj biskupiji, dok je veliki dio područja u istočnoj Slavoniji i dalje ostao pod upravom pečuške biskupije. Sve do 1770. godine pečuška je biskupija držala župe u Slavoniji: Vukovar, Jankovci, Sotin, Nuštar, Lovas, Šarengrad, Tovarnik i Kukujevc, zatim na području tadašnje Vojne Krajine: Vinkovce, Ivankovo, Cernu, Županju, Drenovce, Otok, Morović, Nijemce, Račinovce s dosta brojnim filijalama. No 1770. navedene su gornje župe pripale bosanskoj ili dakovačko-srijemskoj biskupiji. Ipak su i dalje pod pečuškom biskupijom ostale župe u Valpovačkom i Donjomiholjačkom kotaru te one na području općine Beli Manastir u južnoj Baranji sve do godine 1918. Stoga je razumljivo što se veliki dio arhivskih dokumenata i povijesnih izvora za područje između Drave i Save nalazi u Pečuhu. To se odnosi na sve one poslove i aktivnosti koje je nekada obavljala Crkva, kao što su vjerski i duhovni život, školstvo, prosvjeta, dobrim dijelom kultura, objekti, običaji, ekonomska pitanja, od desetine, to jest sjetva i žetva te prinosi žitarica, stoke, vinograda do svega ostaloga što se ticalo uzdržavanja klera i učitelja. S druge pak strane, ova su područja dosta siromašna povijesnim izvorima, jer su dijelom propali, a dijelom dislocirani širom Europe, odakle su dolazili tadašnji feudalci, generali i drugi svjetovni i duhovni gospodari ovog područja.

U sklopu kulturne suradnje između dviju susjednih država, Mađarske i Hrvatske, a napose dvaju gradova, Pečuha i Osijeka, te njihovih srodnih ustanova, već duže se radi na popunjavanju povijesnih izvora i istraživanju. Plod je takvih kontakata i ovaj popis koji je pronađen u Pečuhu, a takvih dokumenata, važnih za područje istočne Hrvatske, ima još mnogo.

Katoličke su župe u 18. stoljeću u istočnoj Hrvatskoj po području bile vrlo velike, ali po broju vjernika relativno male, budući da je bilo malo stanovnika. Popisi pučanstva redovito su se provodili po konfesijama tako da je svaka Crkva popisivala svoje vjernike. Tu su činjenicu u prošlosti namjerno previdjeli neki srpski povjesničari, tako da su pri svojim prosudbama kao jedine uzimali svoje pravoslavne (srpske) popise ne spominjući ostalo stanovništvo, koje je u većini slučajeva u istočnoj Hrvatskoj bilo u većini hrvatsko. Tako se dobila lažna slika o broju pučanstva u ovom područjima u 18. stoljeću primjerice za Tovarnik,

je u Dalmaciji. No već 1754. došlo je do nove diobe pa je Bosna (tada pod Osmanlijama) postala vikarija, a sjeverno od Save do Budima osnovana je Provincija sv. Ivana Kapistranskoga.

Ilaču, Vukovar i druga hrvatska katolička mjesta gdje je uistinu bilo tek oko 10 do 20% Srba. Navodeći samo Srbe u tim mjestima, a ne i ostale stanovnike, u srpskim su se izvorima pojavili pogrešni podaci s kojima se poslije srpska politika vrlo vješto koristila. To je slučaj i s postojanjem škola i župa. Neki srpski izvori navode da su srpske škole i župe (parohije) u istočnoj Hrvatskoj postojale već krajem 16. stoljeća. To je točno, ali treba znati da su katoličke župe i škole postojale kudikamo prije, i bilo ih je mnogo više, i da su srpske župe i škole nastale tek doseljavanjem pravoslavnog pučanstva u područja istočne Hrvatske, koje je bježalo pred osmanlijskom vlašću.⁴

Škole na području bivše Austro-Ugarske Monarhije, pa tako i u istočnoj Hrvatskoj nakon odlaska Turaka potkraj 17. stoljeća, bile su vjerske ili u rukama Crkve. To znači da su ih otvarale, uzdržavale i vodile pojedine vjerske zajednice koje su imale svoju organizaciju na tim područjima i svoje vjernike u dotičnim mjestima.

Drugo razdoblje u povijesti školstva počinje prvim državnim školskim reformama godine 1774. i 1777. Tada, naime, počinje proces unifikacije škola s obzirom na program, osnivanje i uzdržavanje škola koje će pohađati djeca bez obzira na spol, nacionalnost i vjeroispovijest. No još će dugo postojati i posebne konfesionalne škole s pravom javnosti, premda se išlo za jedinstvenim školama u državi.

Za prvo razdoblje školstva, to jest kada su škole bile gotovo isključivo u crkvenim rukama, karakteristično je da su one bile plod aktivnosti Crkve i njezinih službenika, bez redovitih cjelovitih programa, stalnih sredstava, bez obveznog polazanja djece u školu i slično. Naime, do kraja 18. stoljeća ni zemljišni gospodari (plemstvo), ni država pa ni sami seljaci nisu mnogo marili za školu. One su smatrane gubitkom vremena, čak štetne za privređivanje i postojeći poredak. I polazak djece u školu bio je prije svega ograničen na zimske mjesece, kada se nisu obavljali sezonski poslovi u polju ili ispaša stoke.

U tim, prvim pučkim školama, više tečajevima, djeca su učila poznavanje slova, njihovo spajanje u slogove i sricanje riječi te spajanje riječi u rečenice. Tek kada su naučili čitati, prešli su na pisanje, ako je za

⁴ Primjer jednostranosti s dosta povijesnih netočnosti s obzirom na škole vidi se i u radu Andrije M. Ognjanovića, *Vojvodanske narodne osnovne škole i njihovi učitelji od 1573. do 1774. godine*, Matica srpska, Zbornik za društvene nauke, Novi Sad 1958, sv. 20, str. 86. gdje često uzima dio za cjelinu (*pars pro toto*) ili navodi samo srpsko pučanstvo, njihove škole i crkve, a prešućuje ostale pa se tako stječe pogrešan zaključak da su u istočnoj Hrvatskoj postojale samo srpske škole.

to ostalo vremena, mehanički prepisujući tekstove molitava. Poslije bi još nešto učili računati, vjeronauk po sustavu "pitanje-odgovor", bez razumijevanja uzročno-posljedične veze i time bi završavala pučka škola u 18. stoljeću. Većina djece nije niti stigla svladati pisanje, dok bi čitanje mnogi uskoro zaboravili. I broj polaznika škole bio je na dobrovoljnoj osnovi, više na entuzijazmu učitelja-župnika, negoli na zakonskoj ili vlastitoj potrebi.

Ipak treba odati priznanje i takvoj školi jer je to bio početnički rad uz brojne probleme s kojima se susretala Crkva i njezini službenici, tako da su prvi tragovi pismenosti i knjige zapravo i vezani za Crkvu i kler.

Novo razdoblje u razvoju školstva, kako je već naprijed istaknuto, počinje od vremena kada se država počinje brinuti za škole i školstvo. To je doba prosvjetiteljstva. U tome je smislu carica i kraljica Marija Terezija godine 1768. i opomenula feudalce kao zemaljske i duhovne gospodare podanika, da moraju osnivati pučke škole na svojim područjima i brinuti se za njih. No to je tada bila lijepa poruka i preporuka koja još nije bitnije izmijenila uhodano stanje u školstvu. Nešto bolja vremena došla su tek kad je godine 1774. na čelo školske uprave u Austrijskoj Monarhiji došao poznati reformator školstva Ivan Felbinger. On je najprije sastavio "Opći školski red". Prema njemu, u svakom župnom sjedištu morala se otvoriti pučka škola (trivialis), s jednim učiteljem i župnikom. Djeca su se morala poučavati u čitanju, pisanju, počecima računanja, vladanju, nešto o poljodjelstvu, a dobro u vjeronauku. U gradovima i središtima okruga morale su se otvoriti glavne škole (normales) s 3-4 učitelja, koje su morale služiti za izobrazbu seoskih pučkih učitelja. Neposredni nadzor nad mjesnim školama imali su župnici.

Spomenuti je školski red godine 1777, uz neke manje promjene, uklopljen u poznati "Ratio educationis" - osnovu školske izobrazbe za sve škole, od pučkih do visokih, u Austrijskoj Monarhiji. I premda ga Hrvatski sabor nije posebno podupirao, jer nije bio proglašen u njemu, ipak je "Ratio educationis" imao važno mjesto u istočnoj Hrvatskoj, dakle, u područjima pod vlašću pečuške biskupije, gdje je bio jači ugarski utjecaj.

Stupanjem na snagu godine 1777. "Ratio educationis" sve su se više uređivali odnosi između općine i škole pa tako škole više nisu bile isključivo stvar Crkve i župnika, već države.

Do znatne reforme u školstvu u istočnoj je Hrvatskoj došlo tek nakon dokidanja feudalnoga društveno-ekonomskog sustava godine 1848. No, prijelomni zakon o pučkim školama Hrvatska je mogla tek

donijeti nakon Hrvatsko-Ugarske nagodbe godine 1868, kada je postala nadležna za školstvo. Nov zakon i prijeloman za školstvo donesen je godine 1872. i 1874. te od tog vremena počinje treća faza u razvoju školstva. No to već izlazi iz okvira ovoga našeg prikaza.

Ovaj popis župa i škola iz godine 1766. daje prve podatke za osnovne škole u većem dijelu istočne Hrvatske. Usporedivši stanje škola s poznatim djelom A. Cuvaja,⁵ dolazimo do određenih razlika, napose zbog toga što ovaj popis oslikava trenutno stanje, a Cuvaj vodi računa i o povijesnome vremenu. U nekim župama i mjestima bilo je i prije škola, no one su ili utrnule ili su bile privremene. Zato je ovaj popis mjerodavan jer je načinjen na terenu, dakle, pruža faktično stanje, jer su ga načinili sami župnici, tadašnji ravnatelji škola, i jer je bi služben za potrebe biskupije koja je bila školska vlast.

Izvornik je napisan na latinskome jeziku, no ovdje ga donosimo na hrvatskome kao povijesnu građu. A da bi se bolje vidio omjer između broja vjernika, primanja župnika i učitelja, postojanje škole i župskih filijala, dajemo preglednu tablicu, a potom i cjelovit tekst popisa župa i škola na nekadašnjem području pečuške biskupije u istočnoj Hrvatskoj.

PREGLED

LEGENDA: BK = broj katolika; ŽP = župnička primanja; U = učitelj; F=forinta; UP = učiteljeva primanja; HO = hrana i odjeća; N = neodređeno.				
Župa (s filijalama)	BK	ŽP	U	UP
Tovarnik (Ilača)	2338	307 F	+	60 F
Kukujevcı (Gibarac)	1748	216 F	-	-
Jankovci (Svinjarevcı, Novi Jankovci... ¹)	1536	240 F	-	-
Lovas (Opatovac, Novak)	1191	276 F	+	30 F
Nuštar (Cerić, Marinci)	524	159 F	-	-
Šarengrad	615	123 F	+	60 F
Sotin (Tompojevci, Berak)	1400	236 F	+	HO
Tordinci (Antin, Korod)	667	180 F	-	-
Vukovar (Bogdanovci)	1551	340 F	+	90 F

⁵ A. Cuvaj, *Grada za povijest školstva*, I-XI, Zagreb, 1910-1913.

Diacovensia 1/1993.

Brodanci (Habjanovci, Martinci)	928	123 F	-	-
Donji Miholjac (Viljevo, Sv. Đurad... ²)	2412	466 F	-	-
Koška	406	116 F	-	-
Petrijevci (Satnica, Ladimirevci, Bizovac)	1811	405 F	-	N
Valpovo (Tiborjanci, Veliškovci, Gat... ³)	5242	881 F	-	-
Tenje (Erdut, Dalj)	300	57 F	-	-
Aljmaš (isusovački posjed)	-	-	-	-
Retfala	-	-	-	-
Cerna (Gradište, Retkovci, Šiškovci)	2709	250 F	+	100 F
Drenovci (Jamena, Gunja, Račinovci... ⁴)	3778	505 F	-	-
Rača	31 + vojska		-	-
Orok (Privlaka)	1802	260 F	-	-
Ivankovo (Andrijaševci, Vodinci)	2022	267 F	+	50 F ⁵
Morović (Batrovci, Lipovac... ⁶)	1098	130 F	+	15 F
Nijemci (Komletinci, Novo Selo... ⁷)	2596	372 F	+	40 F
Vinkovci (Rokovci)	1689	212 F	+	15 F ⁸
Županja (Bošnjaci, Štitar)	2786	331 F	-	-

¹ Uz župu Jankovci još filijala Slakovci.

² Uz župu Miholjac još filijale: Podravski Podgajci, Rakitovica.

³ Uz župu Valpovo još filijale: Črnkovci, Bočkinci, Kunišinci, Čamagajevci, Poreč, Radikovci, Šljivoševci, Bistrinci, Bocanjevci, Marijanci, Lacići, Beničanci, Golinci, Kućanci, Nard, Šag, Vinogradci, Ivanovci, Marjančaci, Harkanovci, Zelčin.

⁴ Uz župu Drenovci su još filijale: Đurići, Rajevo Selo, Posavski Podgajci, Poljana, Vrbanja, Strošinci.

⁵ Povrh toga i 24 hvata drva.

⁶ Uz župu Morović su još filijale: Mala Vaška i Adaševci.

⁷ Uz župu Nijemci još filijale: Đeletovci, Orolik, Podgrade, Apševci.

⁸ 15 forinti mjesečno, svega 180 forinti.

Prema tablici i stvarnome stanju 25 župa u istočnoj Hrvatskoj bilo je pod upravom pečuške biskupije, a u njima je radilo 11 učitelja sa skromnom plaćom. Učiteljska su primanja, u usporedbi za župničkim bila mala, kod nekih samo hrana i odjeća koju je učitelj dobivao od župnika. Nešto bolje stanje škola i učitelja bilo je na području Vojne krajine, gdje su obavljali i pisarsku službu, a često su bili materijalno neovisni o župniku. Najbolje je materijalno stajao vinkovački učitelj koji je primao pristojnih 15 forinti mjesečno, dok je najbolja primanja imao valpovački župnik, čak 881 forintu na godinu, no treba znati da su to zapravo bili župnici-franjevci koji su vodili i brinuli se za veliko područje. Osim primanja u novcu, župnici i učitelji redovito su dobivali stan, vrt, češće drva za stan i školu, a nešto se dobilo i prilikom raznih crkvenih svetkovi- na i svečanosti. Ako znamo da je u to vrijeme 1 požunska mjera (oko 62 litre) pšenice stajala oko 1 forintu (1 forinta = 60 krajcara ili 100 novčića), kukuruz pak pola forinte, onda možemo znati i za određene omjere i plaće. Primjerice jedno se tele prodavalo za 1 forintu i 20 krajcara, radnik je dnevno zaradio od 15 do 20 krajcara, a obrtnici dvostruko itd... Tako su nam približno poznate plaće župnika i učitelja.

ŽUPE I ŠKOLE

I. Slavonski okrug u Provincijalu Srijemske županije godine 1766.

1. **Župa Tovarnik.**⁶ Filijala i njezina udaljenost od matice: Ilača pola sata. Broj katolika: 2338. Župnik i njegovo uzdržavanje: župnik i okružni vikar Stjepan Adić ujedno je i kanonik pečuške katedrale. Njegov je prihod: od župnih davanja i svakodnevnih štola godišnje 307 forinti, 53,5 novčića. Patronatsko pravo ima gospodin grof ab Eltz, zemaljski gospodar mjesta. Učitelj Josip Kopijarević ujedno je i bilježnik mjesta. Njegov prihod dolazi od župljana od kojih godišnje u gotovu prima 60 forinti i ništa drugo.⁷ Stanje crkve: tovarnička je crkva sagrađena od čvrstog materijala, ali je već oslabila i premalena za broj vjernika.

⁶ *Šematizam Bosanske ili đakovačko-srijemske biskupije*, Đakovo 1916, (dalje: *Đakovački šematizam*) navodi da je župa osnovana god. 1700.

⁷ Antun Cuvaj, *Grada za povijest školstva*, drugo izdanje, Zagreb 1910, knj. I. (dalje: *Cuvaj*) navodi da je škola osnovana god. 1758. No dok su katoličke župe bile stabilne, dotle su često prve škole privremene i nesigurne, a tek potkraj 18. stoljeća počinju se osnivati stabilnije škole.

Inventara ima dovoljno. Filijalna crkva u Ilači sagrađena je od drveta s potrebnim inventarom.

2. **Župa Jankovci.**⁸ Filijale župe Jankovci jesu Svinjarevci 45 minuta hoda od matice, Slakovci (Slakovcze) sat i četvrt te Novi Jankovci 30 minuta hoda od matice. Broj katolika 1536. Župnik je Andrija Matić. Njegov se prihod sastoji od župnih podavanja i štole prema popisu župe iz godine 1755. te iznosi oko 239 forinti i 56 novčića (denara). Patronatsko pravo ima grof ab Eltz, zemaljski gospodar mjesta. Župa nema učitelja. Jankovačka je crkva izgrađena prije 40 godina od drveta. Nalazi se izvan sela i u ruševnom je stanju tako da se u njoj i ne može držati bogoslužje. Zbog toga se služba Božja redovito održava u tek sagrađenoj kapelici u župnom dvorištu gdje se čuva i popudbina za umiruće. Ima dva zvonca. I filijalne su crkve sagrađene od drveta sa po jednim zvonom.

3. **Župa Kukujevci.**⁹ Kukujevačka župa ima filijalu Gibarac udaljenu sat hoda. Broj je katolika 1746. Upravitelj je župe Josip Krušković. Njegov je godišnji prihod, prema popisu iz godine 1755. dosezao oko 216 forinti i 37 novčića. Patronatsko pravo ima Visoka Ugarska carsko-kraljevska komora. Do sada ne postoji učitelj, a ako bi ipak netko bio, ne bi imao dovoljno za uzdržavanje, osim ako bi ujedno obavljao i posao pisara. Kukujevačka crkva, kao i filijalna, sagrađene su od drveta, pod svodom od dasaka i već dosta starim i jadnim krovom. Jedini prihod crkve dolazi od milostinje sabrane za vrijeme mise.

4. **Župa Lovas.**¹⁰ Filijale su lovaške župe Novak, udaljen sat i četvrt, te Opatovac udaljen pola sata hoda. Broj je katolika 1191. Župnik je Ivan Videković. Sav njegov prihod, prema popisu iz godine 1755. iznosi oko 276 forinti i 24,5 novčića. Patronatsko pravo ima grof ab Eltz, zemaljski gospodar mjesta. Učitelj je Ivan Mihelić.¹¹ Njegov je prihod 30 forinti, ali s tom plaćom dosta jedno živi. Lovaška je crkva vrlo ruševna

⁸ *Dakovački šematizam*: župa obnovljena god. 1750.

⁹ Isto. Župa podignuta ili, točnije, obnovljena 1750. Naime, treba reći da su gotovo sve postturske župe u istočnoj Hrvatskoj postojale mnogo prije, još u srednjemu vijeku, kako nam to iscrpno donosi Popis papinske desetine objavljen u Vatikanskom kodeksu. Vidi: J. Koller, *Historia episcopatus Quinque-Ecclesiensis*, tom II, Požun 1782, str. 356-461, i S. Sršan, "Revija" br. 4/5, Osiijek, 1991.

¹⁰ Isto. Župa postoji od god. 1700.

¹¹ *Čuvaj*: Škola postoji od god. 1762.

te, osim krova, nema ništa čvrsto. Crkva u filijali Novak sagradena je od čvrsta materijala i ona je u vrlo dobrom stanju. Filijala Opatovac nema svoju crkvu.

5. **Župa Nuštar.**¹² Filijale nuštarske župe jesu Cerić, udaljen sat i pol hoda te Marinci udaljeni sat hoda od matice. Broj je katolika 524. Upravitelj je župe pater Kerubin od Valpova, franjevac iz Kapistranske provincije. Njegov prihod, prema popisu iz godine 1755. iznosi oko 159 forinti i 63 novčića na godinu. Patron je župe barun Šandor de Slavnica, zemaljski gospodar mjesta. Župa nema učitelja, što ne treba pripisati narodu, već zemaljskom gospodaru barunu Šandoru.¹³ Nuštarska je crkva sagradena od čvrsta materijala i dobro opskrbljena inventarom. A filijala u Ceriću ima drvenu crkvu, donekle snabdjevenu inventarom kao kapela. Filijala Marinci nema ckrve.

6. **Župa Šarengrad.**¹⁴ Nema filijala. Broj je katolika 615. Upravitelj župe je franjevac Franjo Rogošić iz Kapistranske provincije. Njegov prihod prema popisu 1755. godine godišnje iznosi oko 123 forinte i 37 novčića. Patronatsko pravo ima grof ab Eltz, zemaljski gospodar mjesta. U župi postoji učitelj koji za uzdržavanje od vlastelina dobiva 30 forinti,¹⁵ a drugih 30 prima od općine Šarengrad. Šarengradka je crkva sagradena od čvrsta materijala i u dobrom je stanju, snabdjevena potrebnim inventarom. Osim male milostinje, crkva nema drugih prihoda.

7. **Župa Sotin.**¹⁶ Sotinska župa ima filijale Tompojevce, udaljene sat i pol hoda i Berak udaljen dva sata hoda od matice. Broj je katolika 1400. Mjesni je župnik Andrija Jakovac s jednim kapelanom. Sav njegov godišnji prihod, prema popisu iz 1755, iznosi oko 236 forinti, 66 novčića. Patronje grof ab Eltz, zemaljski gospodar mjesta. Madarsko-hrvatsko-njemački učitelj prima od siromašnog župnika hranu, a od siromašne crkve odijelo, sve zbog velikog siromaštva župljana. Sotinska je crkva prostrana i sagradena od čvrsta materijala, pokrivena crijepom te se polako prinosima vjernika dovodi kraju, čemu je mnogo pridonio i vlastelin. Obje su filijalne crkve sagradene od drveta na trošak puka, a sada su u osrednjem stanju.

¹² *Dakovački šematizam*: Župa obnovljena god. 1748.

¹³ *Čuvaj*: Škola postoji od god. 1767.

¹⁴ *Dakovački šematizam*: Župa obnovljena god. 1692.

¹⁵ *Čuvaj*: Škola postoji god. 1760.

¹⁶ *Dakovački šematizam*: Župa obnovljena god. 1742.

8. **Župa Tordinci.**¹⁷ Filijale su tordinačke župe Antin, udaljen sat hoda i Korod, udaljen sat i pol hoda. Broj je katolika 667. Upravitelj je župe Ivan Sterlar. Sav njegov godišnji prihod, prema popisu iz 1763, penje se do 180 forinti. Patron je župe grof ab Eltz, zemaljski gospodar mjesta. Župa nema učitelja. Tordinačka je crkva sagrađena od drveta, dosta je slaba i mala. I antinačka je od drveta i već stara te mala. Filijala Korod ima bogomolju s propovjednikom. Tu žive pripadnici kalvinske vjeroispovjesti.

9. **Župa Vukovar.**¹⁸ Filijala je vukovarske župe mjesto Bogdanovci, udaljeno 45 minuta hoda. Broj je katolika 1551. Upravitelj je župe pater Lovro Kozarević, gvardijan samostana u Vukovaru. Njegov je prihod, prema popisu iz 1755, iznosio oko 340 forinti i 71 novčić. Patron je župe gospodin grof Eltz, zemljišni gospodar mjesta. Trenutno nema učitelja, no, ako bi se našao, imat će za uzdržavanje od grada 60, a od vlastelina 30 forinti prema ugovoru.¹⁹ Vukovarska ili valkovarska crkva sagrađena je od čvrstog materijala i u dobrom je stanju, opskrbljena dostatnim inventarom. Filijalna crkva u Bogdanovcima sagrađena je od drveta i donekle dobra.

II. Slavonski okrug Provincijala u Valpovačkom vlastelinstvu²⁰

10. **Župa Brodanci.**²¹ Filijale brodanačke župe jesu Habjanovci (Abianovcze), udaljeni sat i četvrt, te Martinci, udaljeni 45 minuta hoda od maticce. Broj je katolika 928. Upravitelj je župe franjevac iz Kapistranske provincije. Njegov prihod, prema popisu iz 1755, iznosi oko 123 forinte i 18,5 novčića. Patronatsko pravo ima barun Prandau, zemljišni gospodar mjesta. Župa nema učitelja ni ikakvo uzdržavanje za njega. Brodanačka je crkva od drveta, u osrednjemu stanju i osrednje opskrbljena inventarom. Filijalna crkva u Habjanovcima također je od drveta, ali

¹⁷ Isto. Župa obnovljena god. 1737.

¹⁸ Isto. Župa obnovljena god. 1687.

¹⁹ *Cuvaj*: Škola postoji od god. 1734.

²⁰ Slavonskom okrugu Provincijala pripadale su župe miholjačkog i valpovačkog kotara, a pribrojene su i župe pokraj Osijeka, dok je sam Osijek bio izuzeta župa, podvrgnut izravno ostrogonskom nadbiskupu.

²¹ *Šematizam pečuške biskupije*, Pečuh 1855 (dalje: Pečuški šematizam): Župa osnovana, odnosno obnovljena god. 1748.

nema dovoljno inventara, dok je crkva u Martincima, također od drveta, prilično ruševna.

11. Župa (Donji) Miholjac.²² Filijale su miholjačke župe Viljevo, udaljeno sat i četvrt, Sveti Durađ sat i pol, Podgajci dva sata i Rakitovica, udaljena sat i četvrt hoda od matice. Broj je katolika 2412. Upravitelj je miholjačke župe franjevac Ivan Paulović iz Kapistranske provincije. Njegov je godišnji prihod, prema popisu iz 1755, iznosio oko 466 forinti i 43 novčića. Patronatsko pravo ima barun Prandau, zemljišni gospodar mjesta. Trenutno ne postoji učitelj niti je uređeno uzdržavanje za njega. Miholjačka je crkva sagrađena od dobrog materijala zajedno s tornjem, bez svoda ali s drvenim daskama, ima dobar krov i osrednji inventar. Filijalna je crkva u Viljevu zidana, ali bez svoda i s drvenim daskama sa zvonikom te dobrim krovom. Filijalna crkva u Svetom Đurđu također je zidana bez svoda, ima zvonik s daskama i dobrim krovom. Filijala Podgajci ima novu drvenu crkvu sa zvonikom i dobrim krovom. Filijala Rakitovica ima drvenu crkvu bez zvonika, koja je prilično ruševna. Osim milostinje nijedna crkva nema drugih prihoda.

12. Župa Koška.²³ Koškanska župa nema filijala, a prije je i sama Koška bila filijala valpovačke župe. Katolika ima 406. Upravitelj je župe franjevac iz Kapistranske provincije. Njegov je prihod, prema popisu iz godine 1755. oko 116 forinti i 10 novčića godišnje. Patron je župe barun Prandau, zemljišni gospodar mjesta. Budući da nema nikakva uzdržavanja za učitelja, nema ni učitelja. Koškanska je crkva sagrađena od dobra materijala, pod svodom, a prije dvije godine je pokrivena šindrom te osrednje opskrbljena inventarom. Nema drugih prihoda osim milostinje.

13. Župa Petrijevc.²⁴ Petrijevačka župa ima filijale Satnicu, udaljenu sat, Ladimirevce, jedan i pol sat te Bizovac, udaljen dva sata od matice. Broj je katolika 1811. Upravitelj je župe pater Bartol Knežević, franjevac Kapistranske provincije. Njegov je prihod, prema popisu iz 1577, iznosio oko 450 forinti i 16 novčića. Patron je župe barun Prandau,

²² *Pečuški šematizam*: Župa obnovljena god. 1738, ali je vjerojatnije da je postojala i prije te godine, jer matice postoje od god. 1722.

²³ Isto. Župa obnovljena početkom druge polovice 18. stoljeća, prije je kao filijala pripadala Valpovu, a poslije Harkanovcima.

²⁴ Isto. Župa je osnovana god. 1723, premda je na neposrednoj lokaciji Karaševa postojala župa u srednjemu vijeku.

zemljišni gospodar mjesta. Učitelj je Josip Golubović koji zna hrvatski, mađarski, njemački i ponešto latinski. Nema nikakva sigurnog i određene primanja.²⁵ Petrijevačka je crkva lijepa i dosta prostrana, sagrađena od čvrstog materijala sa štukaturom i zidanim tornjem, pokrivena šindrom i opskrbljena dovoljnim inventarom. U filijalama Satnici i Bizovcu postoje drvene crkve, pokrivene daskama, koje su u novije vrijeme podigli stanovnici i opskrbljene dovoljnim inventarom. U Ladimirevcima se također nalazi drvena crkva, pokrivena daskama, ali je vrlo ruševna, opskrbljena s dosta inventara.

14. Župa Valpovo.²⁶ Filijale su valpovačke župe Tiborjanci udaljeni dva i pol sata, Veliškovci dva i pol sata, Gat sat i četvrt, Črnkovi sat i pol, Bočkinci 3 sata, Kunišinci 3 sata, Čamagajevci 3 sata, Bocanjevci sat i četvrt, Marijanci sat i pol, Lacići dva i pol sata, Beničanci četiri i pol, Kućanci četiri sata, Golinci četiri sata, Poreč (Poriche) četiri sata, Radikovci tri i pol sata, Šljivoševci četiri sata, Bistrinci sat, Nard (Nath) sat i pol, Šag sat i četvrt, Vinogradci sat i četvrt, Ivanovci dva sata, Marjančaci sat i pol, Harkanovci (Arkanovcze) tri sata te Zelčin četiri sata hoda od matice. Katolika je u cijeloj valpovačkoj župi 5245. Upravitelj je župe franjevac Kapistran Glavaš s ostalim patrima valpovačke rezidencije franjevac Kapistranske provincije. Godišnji prihod upravitelja župe, prema popisu iz 1755, iznosi oko 881 forintu i 64 novčića. Patron je župe barun Prandau, zemljišni gospodar mjesta. U župi nema učitelja niti je uređeno njegovo uzdržavanje, već teški teret poučavanja djece snose kapelani.²⁷

Valpovačka je crkva zidana sa svodom i tornjem te pokrivena lihom, ali su svod i toranj već vrlo loši pa iziskuju popravke. Krov je crkve pokriven šindrom i donekle je još dobar. Crkva ima potreban inventar. Filijalne su crkve u Marjančacima i Šljivoševcima zidane, u svetištu postoji svod, a ostali je dio od dasaka. Tornjevi su drveni, krov dobar i dostatno opskrbljene inventarom. U ostalim filijalama crkve su dijelom podignute, a dijelom se tek grade kapele, među kojima su Nard i

²⁵ *Cuvaj*: Škola postoji od 1744, ali ne stalna, već povremena. Stabilna škola, sa sklopljenim ugovorom između vlasti i općine, postoji od 1788. Vidi: M. G. Kovačić, *Merkur von Ungarn oder Litterarzeitung von 1787*. II tom, Pest, 1787. i S. Sršan, *Povijest Petrijevacu i škole*, Osijek, 1989.

²⁶ *Pečuški šematizam*: Župa je obnovljena god. 1688. Vodili su je franjevci, s vrlo brojnim filijalama i velikim područjem, poput manje biskupije.

²⁷ *Cuvaj*: Škola postoji od 1774, no povremeno je postojala i prije, napose kada su franjevci držali pouku iz čitanja i pisanja.

Harkanovci, opskrbljene inventarom za služenje mise. Osim milostinje koja je mala, crkve nemaju nikakvog drugog prihoda.

15. Župa Tenje.²⁸ Župa Tenje (Thenia) ima filijale Erdut (Erdöd), udaljenu sat i pol hoda te Dalj (Dalia) sat i četvrt udaljen od matice. Katolika je 300. Upravitelj je župe franjevac Paškal Vinkler iz Kapis-transke provincije. Njegov godišnji prihod, prema popisu iz 1755, iznosi oko 57 forinti i 1 novčić. Patronske pravo ima grof Karlo à Palffy, zemljišni gospodar mjesta. Župa nema učitelja niti može postojati zbog nedostatka i siromaštva katolika koji žive s pravoslavicima. I matična i filijalne crkve sagrađene su od drveta. Matična crkva nije sagrađena mnogo prije negoli filijalne, dok su ostale vrlo ruševne. Svaka ima po jedno zvono i mali inventar.

16. Aljmaš.²⁹ Aljmaš je filijala Osijeka, udaljena od Donjeg grada Osijeka dva i pol sata hoda. Mjestom upravlja pater superior osječkih isusovaca po indultu pečušskog biskupa na kojega spada ova crkva. U Aljmašu ne postoji učitelj. Crkva je sagrađena od čvrstog materijala, pod svodom od dasaka i oslikana slikom Blažene Djevice Marije od Pohonjenja. Crkva je dostatno opskrbljena inventarom.

17. Retfala (Ritfallo).³⁰ Udaljena je sat i pol od Gornjeg grada Osijeka. Uprava Retfale, koja ima malo katolika, a ponajviše kalvina, je po indultu pečušskog biskupa od godine 1754. predana kapelanu gornjogradske osječke crkve. U Retfali ne postoji crkva, već samo kalvinska bogomolja s njihovim službenikom.

III. Slavonski okrug u području Vojne krajine

18. Župa Cerna.³¹ Cerna ima filijale Gradište, sat udaljeno, Retkovce sat i pol, Šiškovce sat udaljene od matice. Broj je katolika 2709.

²⁸ Sjedište župe nije bilo u tome mjestu, već je uprava bila u Tvrđi u Osijeku. U maticama postoje upisi brojnih značajnih franjevaca koji su književno ili kulturno djelovali u Osijeku.

²⁹ To je bio posjed isusovaca koji su vodili osječku župu i gimnaziju, a za bolje uzdržavanje dobili Aljmaš.

³⁰ Nije bila samostalna župa, već osječka filijala kojom se upravljalo iz Gornjeg grada, a cijeli je Osijek imao jedinstvenu župu sa sjedištem u Tvrđi. Tek će se poslije osnovati više zasebnih župa Osijeka.

³¹ *Dakovački šematizam*: Župa je obnovljena god. 1725.

Upravitelj je župe Josip Skočelić s jednim kapelanom. Njegov godišnji prihod, prema popisu iz 1755, iznosi oko 250 forinti i 31 novčić. Patronatsko pravo ima Njegovo Carsko Veličanstvo. Učitelj je Leopold Ser koji je i pisar 1. Brodske pukovnije pa ima za uzdržavanje po oženjenom paru 20 novčića, što godišnje iznosi najmanje 100 forinti. No on ne daje nikakve usluge ni crkvi ni župniku. Crkva u Cerni sagrađena je od čvrstog materijala, ojačana cementom, pod svodom, pokrivena daskama, ali je vrlo tijesna za puk i krov je loš. Ima jedan drveni zvonik već ruševan, te vrlo slab inventar. Filijalna crkva u Gradištu, građena od drveta, u ruševnome je stanju, s osrednjim zvonikom i donekle dostatnim inventarom koji je nabavljen milostinjom. Retkovačka filijala ima novu crkvu koje su temelji od čvrsta materijala, a ostalo je od drveta, s dva zvona i skromnim inventarom. Filijala Šiškovci ima novu crkvu od drveta, s malim zvonom i dobro je opskrbljena inventarom.

19. Župa Drenovci.³² Župa Drenovci ima filijale Jamenu udaljenu dva i pol sata hoda, Račinovce sat i pol, Đuriće 45 minuta, Gunju sat, Rajevo Selo dva sata, Podgajce sat i pol te Poljane, Vrbanju i Strošince. Broj je katolika 3778. Upravitelj je župe Petar Starešinić s jednim kapelanom. Njegov je prihod, prema popisu iz 1755, oko 505 forinti i 62 novčića. Patronatsko pravo ima Njegovo Carsko Veličanstvo. U župi nema učitelja otkada ljudi pamte niti bi ga puk primio, osim preko volje, jer bi mu morao davati za uzdržavanje.³³ Drenovačka je crkva sagrađena od pletera, omazana blatom, sa seljačkim svodom. Filijalne su crkve dijelom od pletera, a dijelom od greda omazanih blatom, podignute ne tako davno, ali zbog trošnosti materijala vrlo oronule i podložne rušenju, napose kad nadodu snažniji vjetrovi. Crkve su slabo opskrbljene inventarom. Osim male milostinje, nemaju drugih prihoda.

20. Župa Ivankovo.³⁴ Ivankovo ima filijale Andrijaševce (Andrasevce), udaljene sat i pol i Vodince sat hoda od matice. Broj je katolika 2022. Upravitelj je župe Antun Orebić s jednim kapelanom. Njegov godišnji prihod, prema popisu iz 1755 iznosi oko 267 forinti 68 i 1/3 novčića. Patron je Njegovo Carsko Veličanstvo. Učitelj je Nikola

³² Isto. Župa je obnovljena god. 1719.

³³ *Cuvaj* navodi da je škola osnovana 1750, što se ne slaže s ovim popisom, kao i na nekim drugim mjestima.

³⁴ *Dakovački šematizam*: Župa je postojala god. 1725, no zapravo postoji još u srednjem vijeku kao i većina ostalih, a također i mnoge druge koje su nestale za vrijeme osmanlijskih ratova. Vidi: bilješku 4.

Pogledić s plaćom 50 forinti, 4 kille pšenice i 24 hvata drva godišnje, što mu pripada prema ugovoru.³⁵ Ivankovačka je crkva sagrađena od čvrsta materijala i u dobru je stanju, dobro je opskrbljena inventarom. Filijalne crkve u Andrijaševcima i Vođincima građene su od drveta, stare su i male.

21. **Župa Morović.**³⁶ Morović ima filijale Batrovce, udaljene sat i četvrt hoda, Lipovac dva sata i Malu Vašicu udaljenu sat i pol, te Adaševci dva sata hoda. Broj je katolika u župi 1018. Upravitelj je župe Ivan Turković. Njegov godišnji prihod, prema popisu iz 1763, koji je načinio vikar, sastoji se od oko 130 forinti. Patron crkve je Njegovo Carsko Veličanstvo. Učitelja je postavila 1. pukovnija, i to Nijemca, koji loše govori hrvatski i latinski.³⁷ Za uzdržavanje prima 15 forinti. Morovička se crkva nalazi izvan grada, doduše ozidana, ali dosta slabo pokrivena šindrom, s ozidanim tornjem čiji su zidovi u temelju iznutra toliko ruševni da, ako se hitno ne poprave, postoji opasnost da se potpuno sruši. Kapela u mjestu opskrbljena je skromnim inventarom. Filijalne su crkve građene od drveta, stare i u cjelosti već ruševne i vrlo skromno opskrbljene inventarom.

22. **Župa Nijemci.**³⁸ Nijemci imaju filijale Komletince udaljene 45 minuta i Novo Selo udaljeno od matice sat hoda, nadalje Deletovce 45 minuta, Orolik sat, Podgrade 30 minuta i Apševce 45 minuta hoda. Broj je katolika u župi 2596. Upravitelj je župe Franjo Franjković s jednim kapelanom. Njegov godišnji prihod, prema popisu iz godine 1755, iznosi oko 372 forinte i 33 novčića. Patronske pravo vrši Njegovo Carsko Veličanstvo. Učitelj je Jeronim Torpović koji od župljana prima oko 40 forinti godišnje.³⁹

Crkva u Nijemcima zidana je od čvrsta materijala te zaslužuje da se nazove majka crkava u brodskoj pukovnici. Ipak treba popraviti krov, toranj, pod i pobočne oltare, što će se sve moći učiniti s pomoću crkvene milostinje. Ima dva zvonika i donekle je opskrbljena inventarom. Filijalne su crkve od drveta, u dobrom stanju i s dovoljnim inventarom, osim Orolika, gdje je crkva u vrlo lošem stanju i nije opskrbljena

³⁵ *Cuvaj*: Škola postoji od god. 1764. Killa je stara mjera za težinu, oko 124 litre.

³⁶ *Dakovački šematizam*: Župa je obnovljena god. 1733.

³⁷ *Cuvaj*: Škola postoji od god. 1767.

³⁸ *Dakovački šematizam* navodi da je župa obnovljena 1690, dok je u srednje vijeku i za vrijeme osmanlijske vlasti bila i sijelo biskupa.

³⁹ *Cuvaj* navodi da škola postoji od god. 1766.

inventarom pa ako je vidi Carsko Veličanstvo, prigovorit će. Apševci nemaju ni crkve ni zvona.

23. **Župa Otok.**⁴⁰ Otok ima filijalu Privlaku, udaljenu sat hoda. Broj je katolika u župi 1802. Upravitelj je župe Matija Đurić. Njegov godišnji prihod, prema popisu iz godine 1755, iznosi oko 260 forinti i 41,5 novčića. Patronsko pravo ima Njegovo Carsko veličanstvo. Župa nema učitelja jer puk ne želi ništa davati za njegovo uzdržavanje. Otočka crkva i filijalna crkva u Privlaci sagrađene su od drveta, stare su, prilično ruševne i u vrlo lošem stanju. U matici postoje dva zvona, a u filijali jedno. Inventar je u objema crkvama skroman.

24. **Župa Rača.**⁴¹ Rača nema filijala. U župi živi 31 katolik, osim vojnika koji se nalaze u utvrdi. Upravitelj je župe pater Benedikt Slunjski, franjevac iz Kapistranske provincije. Patron je Njegovo Carsko Veličanstvo. Rača nema učitelja. U Rači ne postoji crkva, već samo kape-la, opskrbljena jadnim inventarom. Ima donekle dobar zvonik.

25. **Župa Vinkovci.**⁴² Vinkovci imaju filijalu Rokovci (Ratkovci), udaljenu sat hoda. Katolika je 1689. Upravitelj je župe Filip Stanković. Njegov je godišnji prihod, na osnovi popisa iz 1755, oko 212 forinti i 67 novčića. Patron je Njegovo Carsko Veličanstvo. Učitelj je Ivan Mainka, vješt u hrvatskom i njemačkom jeziku.⁴³ Mjesečno prima 15 forinti za uzdržavanje, dakle 180 forinti na godinu. Vinkovačka je crkva sagrađena od čvrsta materijala, ali je premalena da primi sav puk. Crkveni je inventar dosta skroman. Filijalna je crkva u Rokovcima (Ratkovci) drvena s nužnim inventarom.

26. **Župa Županja.**⁴⁴ Županja ima filijale Bošnjaci, udaljeni pola sata i Štitar udaljen također pola sata hoda od matice. Katolika je 2786. Upravitelj je župe Antun Šarić s jednim kapelanom. Njegov je godišnji

⁴⁰ *Dakovački šematizam* navodi da je župa obnovljena god. 1716.

⁴¹ Rača je kraće vrijeme bila vojna župa (kapelanija) u Krajini, prije filijala župe Morović.

⁴² *Dakovački šematizam* navodi, da je župa obnovljena god. 1718, iako je to sijelo biskupa još u antičko vrijeme.

⁴³ *Čuvaj* navodi da škola postoji od god. 1762.

⁴⁴ *Dakovački šematizam* navodi da matice postoje od god. 1717, no župa je obnovljena nešto prije, samo što je sjedište sada bilo u Bošnjacima, a onda opet u Županji, sve dok oba mjesta nisu postala samostalne župe.

prihod, na osnovi popisa iz 1755, oko 331 forintu i 1/3 novčića. Patron je Njegovo Carsko Veličanstvo. Županijska je crkva sva od drveta i premalena za broj pučanstva. Ima jedno zvono. I filijala Bošnjaci ima crkvu od drveta, sada još donekle čvrstu, dva zvona i dostatni inventar. U Štitaru je također crkva od drveta, ali već ruševna, s jednim zvonom i nužnim inventarom koji pribavlja puk prema svojim mogućnostima.

□ *Zusammenfassung*

Bis zum Jahr 1770 hatte die Fünfkirchner Diözese die Jurisdiktion auch im Teil des Zwischenflussgebietes Drau-Sawe der heutigen Gemeinden Donji Miholjac, Valpovo, Vukovar, Vinkovci und Županja. Im Jahre 1766 wurde ein Verzeichnis der Pfarreien verfasst mit den Hauptangaben über Pfarreien und Filialen, über Katholikenzahl, Angestellte und deren Einkünfte, über den Pfarrpatron, dann über Schulen, Lehrer und deren Einkünfte und über den Zustand der Kirchen und Schulgebäude. Besonders wertvoll sind die Angaben über das Schulwesen, denn solche Angaben gibt es heute nur wenig.

Das Verzeichnis ist in lateinischer Sprache geschrieben worden, hier wird es aber in kroatisch gebracht als Stoff mit notwendigen Einleitungsbemerkungen und Notizen. Durch seine reichen und inhaltvollen Angaben wird es bestimmte Lücken ausfüllen und der besseren Kenntnis der kroatischen Kulturvergangenheit in Ostkroatien beitragen.